

Dudziak, Arkadiusz

Przesłanie pielgrzymki Jana Pawła II do Kazachstanu i Armenii : aspekt międzykulturowy dyskursu medialnego : próba analizy jakościowej

Rocznik Prasoznawczy 2, 129-139

2008

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PRZESŁANIE PIELGRZYMKI JANA PAWŁA II DO KAZACHSTANU I ARMENII (ASPEKT MIĘDZYKULTUROWY DYSKURSU MEDIALNEGO – PRÓBA ANALIZY JAKOŚCIOWEJ)

STRESZCZENIE

Artykuł stanowi przyczynek do badań w dziedzinie komunikacji międzykulturowej Jana Pawła II. Jako metodę badawczą wykorzystano jakościową analizę wybranego zakresu dyskursu medialnego związanego z podróżą Papieża do Kazachstanu i Armenii w 2001 roku. Analizie poddano recepcję przesłania międzykulturowego Jana Pawła II w kręgu twórców przekazów medialnych. W obliczu tragicznych skutków fanatyzmu religijnego i terroryzmu papieskie przesłanie dotyczyło potrzeby dialogu chrześcijaństwa z islamem. Za materiał badawczy posłużyły publikacje w prasie oraz mediach internetowych, dokumentujące przebieg i efekty 95. podróży zagranicznej Biskupa Rzymu.

SŁOWA KLUCZOWE: Jan Paweł II, podróż apostolska do Kazachstanu i Armenii, 95. pielgrzymka Jana Pawła II, komunikacja międzykulturowa, dialog międzykulturowy, dyskurs medialny, analiza jakościowa.

WPROWADZENIE

Jeden z nurtów w badaniach naukowych Magisterium Pontificium Jana Pawła II stanowi dokumentowanie roli słowiańskiego Biskupa Rzymu w inspirowaniu zmian politycznych na świecie u progu trzeciego tysiąclecia. Podjęto dotychczas próby rekonesansu dorobku Papieża-Polaka jako dyplomaty i polityka¹. Efektem naukowych eksploracji pontyfikatu 1978-2005 stały się diagnozy dotyczące wkładu Jana Pawła II w politykę międzynarodową, czyli m.in. przezwyciężenie totalitarnych oddziaływań ZSRR, krzewienie demokracji, uzyskiwanie suwerenności przez państwa tzw. Południa i bloku wschodniego, inicjowanie działań na rzecz

¹ Confer: J.B. Raimond, *Jan Paweł II. Papież w samym sercu Historii. Apostoł prawdy i wolności jako dyplomata i polityk*, tłum. T. Olszewski, Gniczno 2000, s. 254; M. Wilk, A. Dyszlewska, B. Miernik, *Jan Paweł II wielki dyplomata i polityk*, Łódź 2006, ss. 45-89.

dialogu, pokojowego współistnienia przedstawicieli odrębnych kultur, promowanie „globalizacji solidarności” – respektującej prawa człowieka do godności, wolności, swobód wyznaniowych².

W niniejszym opracowaniu przedmiotem zainteresowania stała się medialna recepcja przesłania międzykulturowego Jana Pawła II wyrażonego we wrześniu 2001 roku po pamiętnych zamachach terrorystycznych. W artykule posłużono się metodą jakościowej analizy tekstów wydobywanych z dyskursu medialnego³ na temat podróży Jana Pawła II do Azji Środkowej w 2001 roku – treści dotyczących przekazywania idei dialogu międzykulturowego w wymiarach „wspólnotowej służby pokojowi” oraz „wspólnotowego budowania cywilizacji miłości” poprzez upowszechnianie zestawu m.in. takich wartości, jak: solidarność, sprawiedliwość, rozwój ludzki, postęp społeczny⁴. Do analizy wykorzystano wybrane elementy dyskursu traktującego o wizycie Jana Pawła II w Kazachstanie i Armenii, tj. teksty z takich publikatorów, jak: „L'Osservatore Romano”, „Rzeczpospolita”, „Gazeta Wyborcza”, „Tygodnik Powszechny”, „Forum”, portale internetowe www.opoka.org.pl oraz www.wiara.pl.

Głównym celem artykułu była próba odpowiedzi na pytania:

– w jakim stopniu media upowszechniły dyplomatyczno-polityczne znaczenie wizyty Jana Pawła II w islamskim Kazachstanie, naznaczonym ofiarami totalitaryzmu, jak również w Armenii, która u progu XX wieku doświadczyła tragedii ludobójstwa – w kontekście zamachu terrorystycznego z 11 września 2001 roku?

– na ile przedstawiciele mediów zrozumieli stanowisko Watykanu wobec: dialogu chrześcijaństwa z islamem, terroryzmu oraz programów nuklearnych w krajach islamskich?⁵

- ² Confer: B. Lecomte, *Prawda zawsze zwycięży. Jak Papież pokonał komunizm*, przekł. E.T. Sadowska, Warszawa 1997; G.F. Svidercoschi, *Zmienił oblicze świata*, tłum i red. E. Data, Marki 2005, ss. 161-172; M. Skwarnicki, *Jan Paweł II*, Wrocław 2005, ss. 31-107; T. Królak, G. Szuplewski, *Ślady. Świat o Janie Pawle II*, Częstochowa 2003, ss. 97 i n.; A. Dudziak, *Imwencja retoryczna w przesłaniach międzykulturowych Jana Pawła II odnośnie relacji Północ-Południe*, [w:] *Materiały Krakowskiej Konferencji Młodych Uczonych 2007*, Grupa Naukowa Pro Futuro, Kraków 2007, ss. 533-539; ibidem, *Problematyka polityczna w komunikowaniu międzykulturowym Jana Pawła II* [referat wygłoszony na ogólnopolskiej konferencji naukowej „Jan Paweł II – w kręgu myśli politycznej i dyplomacji”, zorganizowanej w Wyższej Szkole Studiów Międzynarodowych, Łódź, 5 marca 2007]; ibidem, „Globalizacja solidarności” jako motyw dialogu międzykulturowego w *Magisterium Pontificium Jana Pawła II* [referat wygłoszony na międzynarodowej konferencji naukowej „Bezpieczeństwo człowieka a wielokulturowość”, zorganizowanej przez Katedrę Filozofii i Socjologii Polityki Akademii Podlaskiej w Siedlcach, Drohiczyńskie Towarzystwo Naukowe oraz Polskie Towarzystwo Filozoficzne Koło w Siedlcach, Drohiczyń, 7-9 września 2007].
- ³ Na temat jakościowej analizy dyskursu rozumianego „dystrybutywnic”, jako sposób wyrażania opinii, umiejscowienia znaczeń w kontekście społecznym – confer: K. Stasiuk, *Krytyka kultury jako krytyka komunikacji. Pomiędzy działaniem komunikacyjnym, dyskursem a kulturą masową*, Wrocław 2003, ss. 35, 38, 64, 163-165; M. Lisowska-Magdziarz, *Analiza tekstu w dyskursie medialnym*, Kraków 2006, ss. 9, 14-15, 18, 30; *Metody analizy dyskursu*, [w:] I. Kurcz, *Psychologia języka i komunikacji*, Warszawa 2000, s. 157; M. Lisowska-Magdziarz, *Analiza zawartości mediów. Przewodnik dla studentów*, Kraków 2004, s. 53; T.A. van Dijk, *Badania nad dyskursem*, [w:] *Dyskurs jako struktura i proces*, praca zbiorowa pod red. T.A. van Dijka, przekł. G. Grochowski, Warszawa 2001, ss. 9, 31-42; R.S. Tomlin et al., *Semantyka dyskursu*, [w:] *Dyskurs jako struktura...*, op.cit., s. 68.
- ⁴ „L'Osservatore Romano” 2001, nr 11-12, s. 3; *Wierzący w jednego Boga mogą razem budować cywilizację miłości*, portal chrześcijański Opoka, www.opoka.org.pl/aktualnosci/news.php?id=513&s=opoka, 26 czerwca 2007.
- ⁵ Dyskurs medialny poświęcony tym zagadnieniom ukonstytuowały publikacje m.in. w serwisach internetowych: portalu chrześcijańskim Opoka (w tym doniesienia Radia Vaticana), portalu Wiara.pl, Katolickiej Agencji Informacyjnej ekai.pl; miesięczniku „L'Osservatore Romano”; tygodnikach: „Forum”, „Gościu Niedzielnym”, „Tygodniku Powszechnym”; dziennikach: „Rzeczpospolitej”, „Gazecie Wyborczej”.

KONTEKSTY WIZYTY JANA PAWŁA II W KAZACHSTANIE I ARMENII

Papież odbył tę podróż w dniach 22-27 września 2001 roku. Była to wizyta szczególna, gdyż po raz pierwszy w dziejach Biskup Rzymu odwiedził tamten rejon świata. Jeżeli chodzi o wymiar eklezjalny, to Papież złożył w Kazachstanie wizytę duszpasterską tamtejszej mniejszości religijnej, którą stanowiła ówczesna wspólnota katolicka. Z kolei wizyta w Armenii miała charakter pielgrzymki w ramach obchodów 1700 -lecia oficjalnego przyjęcia chrześcijaństwa. Istotny był również wymiar ekumeniczny tej podróży apostolskiej⁶. W kontekście politycznym media traktowały wizytę Jana Pawła II w Kazachstanie jako formę międzynarodowej promocji młodego kraju z dawnego bloku wschodniego w dziesięciolecie jego niepodległości⁷. Z punktu widzenia stosunków międzynarodowych we wrześniu 2001 roku, biorąc pod uwagę cele pozapastoralne, należy uwzględnić dyplomatyczny aspekt podróży Jana Pawła II. 24 września 2001 roku na łamach „Il Messagero” zaakcentowano znaczenie 95. papieskiej pielgrzymki dla zainicjowania głębokiej refleksji, przyczyniającej się do procesu przemian w całym regionie Centralnej Azji⁸.

Analiza kalendarium wizyty Biskupa Rzymu w azjatyckich krajach pokomunistycznych, jak również analizy tekstów wystąpień oraz treści medialnych informacji i komentarzy podróży w dniach 22-27 września 2001 roku – pozwalają odzwierciedlić przejawy międzykulturowej komunikacji Papieża -Polaka w wymiarze dyplomatyczno-politycznym. Wyniki zabiegów analitycznych zostały zestawione w poniższej tabeli.

-
- 6 Pastoralny aspekt podróży do byłych republik radzieckich w Azji Środkowej Papież przedstawił 9 września w Watykanie w rozważaniu poprzedzającym „Anioł Pański”: „Pragnę, aby moje wizyty przysłużyły się sprawie nowej ewangelizacji i dialogu ekumenicznego” – vide: *Kronika podróży do Kazachstanu*, „L'Osservatore Romano” 2001, nr 11-12, s. 11. Wizyta w Kazachstanie wynikała z troski o przyszłość mniejszości katolickiej w zróżnicowanej etnicznie (ponad 100 narodowości) społeczności kazachskiej z dominującym wyznaniem islamskim. W Armenii znaczący ekumeniczny okazał się fakt, że Biskup Rzymu zamieszkał w siedzibie zwierzchnika Ormiańskiego Kościoła Apostolskiego, tj. w Pałacu Apostolskim katolikos Karekina II w Eczmiadzynie. Jan Paweł II skomentował to słowami: „To dom mojego brata”. Hierarchowie odbyli wspólną modlitwę pod pomnikiem upamiętniającym wymordowanie przez Turków ok. półtora miliona Ormian na początku XX wieku – confer: M. Latosiewicz, *Polski Papież. Śladami Jana Pawła II. 104 pielgrzymki 1978-2005*, Kraków 2005, ss. 238-244; J. Poniewierski, *Pontyfikat 1878-2005*, wstęp ks. J. Tischner, Kraków 2005, s. 350.
- 7 W opinii korespondenta Radia Vaticana ks. Tadeusza Cieślaka z dnia 25.09.2001 media akcentowały oficjalność i historyczność wizyty Jana Pawła II jako głowy państwa. Podkreślano atmosferę napięcia na Środkowym Wschodzie, która stwarzała Kazachstanowi zadanie wspierania równowagi politycznej w regionie – vide: *Zakończenie wizyty duszpasterskiej w Kazachstanie*, portal chrześcijański Opoka [online], opoka.org.pl/aktualnosci/news.php?id=530&s=opoka, 26 czerwca 2007.
- 8 Prasa europejska o wizycie Ojca Świętego w Kazachstanie, portal chrześcijański Opoka, opoka.org.pl/aktualnosci/news.php?s=opoka&id=527, 26 czerwca 2007.

Tabela 1. Polityczne aspekty podróży apostolskiej Jana Pawła II do Azji Środkowej w 2001 roku.

	Wizytowane kraje	Odwiedzone miejscowości	Cele polityczne pielgrzymki
22-25 września 2001	Kazachstan	Astana	Troska o los chrześcijan w kraju z dominacją islamu; propagowanie dialogu międzykulturowego w zróżnicowanej etnicznie społeczności kazachskiej w 10. rocznicę wyzwolenia spod reżimu sowieckiego; oddanie czci ofiarom totalitaryzmu; wizyta u prezydenta Nursułtana Nazarbajewa; spotkanie z młodzieżą akademicką, intelektualistami Kazachstanu w auli Uniwersytetu Euroazjatyckiego im. Lwa Gumilowa w Astanie 23.09.2007 r.; spotkanie z przedstawicielami świata kultury, sztuki i nauki w Astanie 24.09.2007 r.
25-27 września 2001	Armenia	Erewan, Eczmiadzyn, Khor Virap	Poparcie demokratycznych reform w zakresie zabezpieczania praw obywateli Armenii; wyrażenie troski o kulturę chrześcijańską w 10. rocznicę odzyskania niepodległości, zachęta do przewyższania problemów młodego państwa w duchu chrześcijańskiej nadziei; złożenie hołdu ofiarom komunizmu; oficjalne spotkanie z prezydentem Republiki Armenii Robertem Koczarianem 26.09.2001 w Erewanie poprzedzone prywatną rozmową Papieża z ormiańskim przywódcą; udział Jana Pawła II w uroczystości uczczenia ofiar Metz Yeghern* (Wielkiej Masakry) pod pomnikiem ofiar narodu ormiańskiego Twierdza Jaskółki, upamiętniającym 1,5 mln Ormian zamordowanych przez Turków; przekazanie przez Papieża oryginału listu, w którym Benedykt XV apelował do tureckiego sultana o zaniechanie prześladowań narodu ormiańskiego i ludobójstwa; podpisanie 27.09.2001r. Wspólnej Deklaracji na temat sytuacji międzynarodowej z Najwyższym Patriarchą wszystkich Ormian, zwierzchnikiem Ormiańskiego Kościoła Apostolskiego, katolikiem Karekinem II w celu zmanifestowania pojednania jako chrześcijańskiego świadectwa – znaku dla reszty świata.
* Pisownia nazwy według „L'Osservatore Romano” 2001, nr 11-12, s. 27; zapis nazwy w formie „Metz Jewgérn” według „Tygodnika Powszechnego” – vide: J. Strzałka, Twierdza Jaskółki, „Tygodnik Powszechny” [online] 2001, nr 40, Tygodnik Powszechny - Onet.pl, www.tygodnik.com.pl/numer/2740/strzalka.html, 26 czerwca 2007.			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie jakościowej analizy zawartości mediów oraz literatury przedmiotowej⁹.

W 95. podróży apostolskiej Jana Pawła II (6. do byłych republik radzieckich) najistotniejsze okazuje się orędzie międzykulturowe wygłoszone do mieszkańców Azji Środkowej, a za pośrednictwem mediów – także do opinii publicznej świata chrześcijańskiego i muzułmańskiego. 3 października 2001 roku w Watykanie, w czasie audiencji generalnej, Papież podkreślił znaczenie podróży

⁹ Dokumentację politycznego wymiaru podróży Jana Pawła II oparto na analizie materiałów prasowych, a także opracowań przedmiotowych – confer: Kronika podróży do Kazachstanu, „L'Osservatore Romano” 2001, nr 11-12, ss. 10-26; Kronika podróży do Armenii, „L'Osservatore Romano” 2001, nr 11-12, ss. 27-29; E.K. Czaczkowska, Hołd chrześcijańskiej wierności Ormian, „Rzeczpospolita” z dn. 26 września 2001, s. A6; M. Wojciechowski, Papież daje rozgłos, „Gazeta Wyborcza” z dn. 25 września 2001, s. 15; J. Strzałka, Heroiczny i ubogi, „Tygodnik Powszechny” [online] 2001, nr 37, www.tygodnik.com.pl/numer/2737/lenga.html, 26 czerwca 2001; Podróż Jana Pawła II do Kazachstanu i Armenii. 22-27 września 2001, portal chrześcijański Opoka [online], opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/podroze/kazachstan_25092001.html, 26 czerwca 2007; Papieska wizyta w kazachskich mediach, portal chrześcijański Opoka [online]; www.opoka.org.pl/aktualnosci/news.php?id=510&s=opoka, 26 czerwca 2007; Europejskie dzienniki o papieskiej wizycie, portal chrześcijański Opoka [online], www.opoka.org.pl/aktualnosci/news.php?id=507&s=opoka, 26 czerwca 2007; Kazachstańskie media komentują zakończoną wizytę papieską, portal chrześcijański Opo-

apostolskiej do Kazachstanu i Armenii. Stwierdził: „Wiązałem z nią wielkie nadzieje i od dawna przygotowywałem się do niej”¹⁰. Papież wyjaśnił temat przewodni wizyty w Azji Środkowej – przekazanie międzykulturowego przesłania, wzywającego przedstawicieli tamtejszych kultur do pokojowego współistnienia: „Szczególną wymowę miało to orędzie w kraju, w którym żyje razem ponad sto różnych grup etnicznych, wspólnie budujących lepszą przyszłość. (...) po przybyciu do Kazachstanu pragnąłem nawiedzić pomnik ofiar totalitaryzmu, aby przez to ukazać, z jakiej perspektywy należy patrzeć w przyszłość. Kazachstan, państwo wieloetniczne, zrezygnował z broni atomowej i stara się budować społeczeństwo solidarne i żyjące w pokoju”¹¹. W wymiarze dyplomatycznym najistotniejszym celem podróży Papieża do Kazachstanu i Armenii było zwrócenie uwagi na potrzebę pokojowego współistnienia przedstawicieli kultury islamu i chrześcijaństwa. Jan Paweł II zaapelował o wspólne budowanie przez chrześcijan i muzułmanów cywilizacji opartej na pokoju, sprawiedliwości i solidarności. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że takie stanowisko wobec relacji islam-chrześcijaństwo Papież zajął kilkanaście dni po ataku terrorystycznym na World Trade Center w Nowym Jorku¹². Jan Paweł II nie zrezygnował z podróży do Azji, pomimo – podkreślanych w mediach – obaw z powodów skomplikowanej sytuacji międzynarodowej¹³. Przyjmując w Watykanie ambasadora Armenii, Eduarda Nalbandiana, wyraził nadzieję, że swoją wizytą przyczyni się do umocnienia dialogu międzykulturowego, zwłaszcza w aspekcie ekumenicznego zbliżenia ormiańskich katolików z wyznawcami tamtejszego Kościoła apostolskiego¹⁴. Na łamach „Rzeczpospolitej” zwrócono uwagę na oświadczenie rzecznika Watykanu, Joaquina Navarro -Vallsa, który zdementował doniesienia o chęci odwołania podróży papieskiej w związku z wojną w Afganistanie. Rzecznik podkreślił międzykulturowe znaczenie tej wizyty, twierdząc, że „w obecnej sytuacji pielgrzymka (...) nawet lepiej przyczyni się do pokojowego współistnienia między ludźmi różnych religii i grup etnicznych”¹⁵.

ka [online], opoka.org.pl/aktualnosci/news.php?s=opoka&id=531 [26 czerwca 2007]; Program papieskiej wizyty w Kazachstanie, serwis Katolickiej Agencji Informacyjnej c.kai.pl [online], ckai.pl/serwis/?MI-D=376, 26 czerwca 2007; Przed pielgrzymką w Kazachstanie i Armenii, „Goniec Niedzielny” 2001, nr 36 – za: Serwis Papieski nr 36ccm budować cywilizację miłości, portal chrześcijański Opoka [online], Wiara.pl [online], papiez.wiara.pl/?grupa=6&art=1119869910&dzi=1112776988&katg= 26 czerwca 2007; Przed wizytą w Astanie, „Goniec Niedzielny” 2001, nr 37 – za: Serwis Papieski Wiara.pl [online], papiez.wiara.pl/?grupa=6&art=1119868338&dzi=1112776988&katg= 26 czerwca 2007; Przed nowym pielgrzymowaniem, „Goniec Niedzielny” 2001, nr 38 – za: Serwis Papieski Wiara.pl [online], papiez.wiara.pl/?grupa=6&art=1119871758&dzi=1112776988&katg= 26 czerwca 2007; E.K. Czaczkowska, *Golębie z Khor Virap*, „Rzeczpospolita” z dn. 25 września 2001, s. A11; *Leksykon pielgrzymek Jana Pawła II*, op.cit., ss. 309-310, 345.

¹⁰ *Podróż apostolska Ojca Świętego do Kazachstanu i Armenii 22-27 września 2001 r.*, „L'Osservatore Romano” 2001, nr 11-12, s. 10

¹¹ Ibidem.

¹² *Leksykon pielgrzymek Jana Pawła II*, praca zbiorowa pod red. A. Jackowskiego i I. Soljan, Kraków 2005, ss. 345-346.

¹³ W czasie kurtuazyjnej wizyty złożonej prezydentowi Kazachstanu, Nursułtanowi Nazarbajewowi, Jan Paweł II stwierdził: „W ostatnich dniach niektórzy sądzili, że z uwagi na tragiczne wydarzenia w Stanach Zjednoczonych do naszego spotkania nie dojdzie. A jednak, dzięki Bogu, okazało się ono możliwe!” – vide: *Modlę się za wasz kraj*, „L'Osservatore Romano” 2001, nr 11-12, s. 20.

¹⁴ Obawy opinii międzynarodowej były związane z tym, że Kazachstan miał się znajdować w dosyć niebezpiecznej strefie potencjalnych amerykańskich działań militarnych, natomiast w otoczeniu Armenii znajdowały się państwa islamskie, „niechętnie nastawione do chrześcijan” – vide: P.K., *Mimo obaw o bezpieczeństwo Papież chce jechać do Kazachstanu i Armenii*, „Rzeczpospolita” z dn. 17 września 2001, s. A9.

¹⁵ K.W., *Nadzwyczajne przygotowania w Astanie*, „Rzeczpospolita” z dn. 22 września 2001, s. A4.

PRZESŁANIE MIĘDZYKULTUROWE AZJATYCKIEJ WIZYTY JANA PAWŁA II NA ŁAMACH „L'OSSERVATORE ROMANO”

W komentarzu „L'Osservatore Romano” do przemówienia Biskupa Rzymu podczas ceremonii powitalnej w Kazachstanie 22 września 2001 roku uwypuklono aspekt przesłania międzykulturowego, odnoszący się do papieskiego modelu rozwiązywania międzynarodowych kwestii spornych nie siłą zbrojną, lecz środkami pokojowymi, tj. poprzez negocjacje i dialog¹⁶. W wystąpieniu tym Papież zachęcił reprezentantów różnych wyznań religijnych, aby – korzystając z doświadczeń w budowaniu państwa wieloetnicznego o wielorakich tradycjach kulturowych – „zmierzać odważnie ku nowym horyzontom pokoju i postępu. (...) rozwijać w duchu braterstwa, dialogu i wzajemnego zrozumienia”¹⁷. W ujęciu Jana Pawła II jedynie taki kierunek działania warunkuje budowanie „mostów solidarnej współpracy z innymi narodami, państwami i kulturami”¹⁸.

W komentarzu do homilii wygłoszonej przez Papieża - Polaka 23 września 2001 roku w Astanie zaakcentowano przesłanie na temat potrzeby międzykulturowej integracji chrześcijan i muzułmanów „w budowaniu lepszego świata”¹⁹.

W informacji poprzedzającej tekst przemówienia Jana Pawła II z 23 września 2001 roku do biskupów, administratorów apostolskich i przełożonych misji „sui iuris” Azji Środkowej zwrócono uwagę na międzykulturowy aspekt komunikowania, tj. polecenie Papieża, aby duchowni chrześcijańscy zwracali się do wspólnoty muzułmańskiej oraz wyznawców innych religii w duchu szacunku i dialogu²⁰.

Na łamach „L'Osservatore Romano” znalazł się także tekst przemówienia, w którym Jan Paweł II skierował międzykulturowe przesłanie do młodzieży na Uniwersytecie Euroazjatyckim w Astanie: „Można wskazać światu harmonijne współżycie różnych narodów w waszym kraju jako wymowne świadectwo powołania wszystkich ludzi do życia razem w pokoju, opartym na wzajemnym poznaniu i akceptacji, na stopniowym odkrywaniu i docenianiu tradycji każdej społeczności. Kazachstan jest ziemią spotkania, wymiany kulturowej, poznawania tego, co nowe; ziemią, która wzbudza w każdym pragnienie nowych odkryć i uczy traktować odmienności nie jako zagrożenie, lecz jako bogactwo”²¹.

16 *Miłość i sprawiedliwość początkiem człowieczeństwa*, „L'Osservatore Romano” 2001, nr 11-12, s. 14.

17 *Ibidem*.

18 *Ibidem*.

19 W zamieszczonym na łamach miesięcznika tekście homilii udostępniono opinii publicznej postulat Jana Pawła II, ażeby dzięki współpracy chrześcijan i muzułmanów, ludzie żyjący w zróżnicowanych społecznościach etnicznych, kulturowych i religijnych czynili postępy na drodze sprawiedliwości, solidarności i pokoju. W wystąpieniu Papieża znalazł się międzykulturowy apel: „Niech wasza działalność sprzyja nawiązywaniu kontaktów, pojednaniu i pokojowi między ludźmi i różnymi społecznościami; popierajcie autentyczny dialog, który prowadzi zawsze do ujawnienia prawdy” – vide: *Oddajcie swoje talenty w służbę dobra wspólnego*, „L'Osservatore Romano” 2001, nr 11-12, s. 15.

20 *Podjmujcie z odwagą pracę misyjną*, „L'Osservatore Romano” 2001, nr 11-12, s. 18.

21 *Jesteście powołani, aby być twórcami lepszego świata*, „L'Osservatore Romano” 2001, nr 11-12, ss. 20-21.

MEDIALNY OBRAZ PIELGRZYMKI NA PODSTAWIE „TYGODNIKA POWSZECHNEGO” I „FORUM”

Przed wizytą Jana Pawła II, korespondent „Tygodnika Powszechnego” z Karagandy i Astany, Jędrzej Morawiecki, przedstawił sytuację z perspektywy mieszkańców Kazachstanu. Publicysta zwrócił uwagę na wypowiedź telewizyjną mułły kazachskiego z Astany, który wyraził szczęście i zaszczyt z powodu przyjazdu Papieża, gdyż „on ludzi nie dzieli, a łączy, (...) przyjeżdża z misją miłości”. Autor relacji prasowej przytoczył również wypowiedź mułły z Karagandy odnośnie zamachu w USA i talibów: „To wypaczenie islamu (...). To zło, które na zawsze złem pozostanie, polityką, a nie religią”. Zwrócił także uwagę na ekspozycję na budynkach Astany w formie outdooru hasła: „Kazachstan otwarty na dialog kultur i cywilizacji”. Korespondent podkreślił szeroko komentowane w mediach, pozaprotokolarne wydarzenie z 23 września 2001 roku na placu Matki Ojczyzny w Astanie, jakim było wyrażenie przez Jana Pawła II apelu kierowanego szczególnie do opinii światowej (bowiem wygłoszonego w języku angielskim): „Z tego miasta, z Kazachstanu, gdzie w harmonii żyją ludzie różnych narodowości i różnego wyznania, wzywam wszystkich chrześcijan i wierzących innych konfesji, by budowali wspólnie świat bez przemocy, świat, który raduje się życiem, rozwija w sprawiedliwości, w solidarności. Nie możemy pozwolić, by niedawne tragiczne wydarzenia pogłębiły podziały. Oby religia nie była nigdy przyczyną konfliktów! Wzywam z tego placu tak chrześcijan, jak muzułmanów, by (...) bezcenny dar pokoju królował na ziemi. Niech ludzie całego świata (...) pracują dla cywilizacji miłości, cywilizacji, w której nie ma miejsca na nienawiść, dyskryminację, gwałt”. Następnie zacytował wypowiedź prezydenta Nazzarbajewa w czasie spotkania z Papieżem: „Taka straszna agresja terrorystów w Ameryce, a wy jednak przyjechaliście, za co jeszcze raz chcę wyrazić swą głęboką wdzięczność”²².

Publicysta „Tygodnika Powszechnego”, Jerzy Rohoziński, przybliżył sytuację w Armenii przed wizytą Papieża. Zwrócił uwagę na problem bezrobocia (80% populacji; 54% żyjących w ubóstwie). Podkreślił niechęć władz Armenii do religii, szczególnie urzędników Ministerstwa Bezpieczeństwa Narodowego, byłych funkcjonariuszy KGB. Z niepokojem postawił pytanie: „Jak najstarszy chrześcijański kraj świata przyjmie Ojca Świętego?” Przypomniał, że w czasie wizyty Jana Pawła II w Gruzji po powrocie z Indii w 1999 roku, konserwatywna część duchowieństwa, niechętna ekumenizmowi zbojkotowała odwiedzin Biskupa Rzymu. Autor artykułu zaznaczył również, że chrześcijaństwo ormiańskie przejawia silniejsze inklinacje wobec prawosławia²³. Publicysta zaakcentował problemy polityczne oraz ekumeniczne po uzyskaniu niepodległości przez Armenię: „Podziałów między patriarchatami zlikwidować się nie udało. Schizmy, ambicje, cesaropapizm – problemy, z którymi borykać się będzie musiało ormiańskie chrześcijaństwo”²⁴.

22 J. Morawiecki, *Kazachstan ósmego dnia*, „Tygodnik Powszechny” [online], nr 39, Tygodnik Powszechny - Onet.pl, www.tygodnik.com.pl/numcr/2739/morawiecki.html, 26 czerwca 2007.

23 J. Rohoziński, *U stóp góry Ararat*, „Tygodnik Powszechny” [online], nr 38, Tygodnik Powszechny - Onet.pl, www.tygodnik.com.pl/numcr/2738/rohozinski.html [dostęp: 26 czerwca 2007].

24 Ibidem.

Inny korespondent z Armenii przytoczył wypowiedź prezydenta Roberta Koczariana z przemówienia powitalnego traktującą o znaczeniu uniwersalnych wartości w przeciwstawianiu się złu: „We współczesnym świecie, kiedy ludzkość jest świadkiem zadziwiających przejawów nienawiści, tym cenniejsze stają się dla nas wartości ogólnoludzkie, takie jak dobro, piękno i braterska miłość”. Słowa armeńskiego przywódcy korespondowały z hasłem pielgrzymki²⁵, jak również z przesłaniem Jana Pawła II o potrzebie międzykulturowego działania dla pokoju w regionie i przestrzegania praw człowieka: „Niedawno obchodziliście dziesiątą rocznicę niepodległości. Był to znamieny krok na drodze ku sprawiedliwemu i harmonijnemu społeczeństwu, w którym wszyscy czuliby się dobrze, jak w domu, i cieszyli się poszanowaniem swoich słusnych praw. Wszyscy, zwłaszcza odpowiedzialni za sprawy publiczne, są dziś powołani do prawdziwego zaangażowania na rzecz dobra wspólnego w sprawiedliwości i solidarności (...). Dotyczy to także waszego usilnego dążenia do pokoju w tym regionie. Pokój można zbudować jedynie na solidnych fundamentach wzajemnego poszanowania, sprawiedliwości między różnymi wspólnotami i w wielkoduszności ze strony możnych.” Publicysta przytoczył międzykulturowe przesłanie dialogu ekumenicznego, które Papież wygłosił 26 września 2001 roku w katedrze św. Grzegorza Oświeciciela w Erewanie: „W dialogu między Kościołami (...) nie można ignorować trudnych pytań (...). Czas nagli (...). Musimy przepowiadać Dobrą Nowinę o Zbawieniu mężczyznom i kobietom naszych czasów. Doświadczywszy duchowej pustki komunizmu i materializmu, człowiek współczesny oczekuje od nas pewnego świadectwa jedności i wiary. Gdy podejmujemy wysiłek osiągnięcia pełnej jedności, czynimy to razem, w pełnym szacunku dla naszych charakterystycznych tradycji i tożsamości. Nigdy więcej chrześcijanie przeciw chrześcijanom, nigdy więcej Kościół przeciw Kościołowi! Kroczyć raczej wspólnie, ramię w ramię, tak, by świat XXI wieku i nowego tysiąclecia mógł uwierzyć!”²⁶.

Na temat międzykulturowego znaczenia 95. podróży Jana Pawła II tygodnik „Forum” zamieścił trzykolumnowy przedruk publikacji z „Le Figaro” pod znamienym tytułem: „Jan Paweł II błaga o pokój i dialog z islamem”, w którym podkreślono kontekst międzynarodowych i międzyreligijnych napięć w konsekwencji zamachów terrorystycznych w Ameryce. Przytoczono obawy prezydenta Kazachstanu Nursułtana Nazarbajewa, które wyraził rok przed wizytą Biskupa Rzymu wobec możliwości destabilizacji kraju przez islamistów – talibów i Osamy ben Ladena. W „Le Figaro” zwrócono uwagę na przemówienie Papieża w stolicy Kazachstanu. Uznano je za „pierwszą ważną deklarację papieża od czasu zamachów z 11 września”. Powołano się na informację rzecznika Stolicy Apostolskiej o tym, że błagalny apel o pokój został włączony do programu papieskiej wizyty dopiero 22 września 2001 roku, czyli już w pierwszym dniu pielgrzymki. Na łamach „Le Figaro” scharakteryzowano styl międzykulturowego komunikowania Jana Pawła II: „Zarówno podczas mszy na placu Matki-Ojczyzny, jak i na Uniwersytecie Euroazjatyckim (...) dokładał starań, by nie zwracać się jedynie

25 J. Strzałka, *Heroiczny i ubogi*, op.cit., Tygodnik Powszechny - Onet.pl, www.tygodnik.com.pl/numer/2737/lenga.html>.

26 J. Strzałka, *Twierdza jaskółki*, op.cit., Tygodnik Powszechny - Onet.pl, www.tygodnik.com.pl/numer/2740/strzalka.html>.

do katolików. Papieskie słowa, kierowane do mozaiki religijnej, etnicznej i kulturowej Kazachstanu – zważywszy okoliczności międzynarodowe – natychmiast nabierały światowego zasięgu (...). Odrzuca on jakąkolwiek ideę »świętej wojny« oraz wzywa chrześcijan i muzułmanów do »usilnej modlitwy« zamiast konfrontacji (...). Papież nie rzuca klątw, nie przepowiada chaosu. On mówi i powtarza, że »chrześcijanie i muzułmanie muszą wspólnie pracować dla cywilizacji miłości«. Papież mówi o innym męstwie niż odwaga oręza»²⁷.

W tygodniku „Forum” znalazł się ponadto przedruk z „Le Figaro” obszernego fragmentu międzykulturowego apelu Jana Pawła II o wspólną pracę wyznawców różnych religii nad budowaniem świata bez przemocy, rozwijającego się w sprawiedliwości i solidarności. Apel zawierał argumenty, że tragiczne wydarzenia nie powinny pogłębiać podziałów, a religii nie wolno używać do usprawiedliwiania konfliktów²⁸. Dostrzeżona w „Le Figaro” obecność podczas spotkań z Papieżem w Kazachstanie transparentów z wymownym hasłem „otwarty dialog między kulturami i cywilizacjami” – zdaje się wskazywać na zrozumienie istoty międzykulturowego komunikowania oraz przesłania 95. podróży apostolskiej Jana Pawła II²⁹.

W mediach zwrócono uwagę na przemówienie kazachskiego pisarza Abisza Kiegielbajewa, który wyraził wdzięczność Janowi Pawłowi II za prowadzenie dialogu z islamem³⁰.

MIĘDZYKULTUROWE WYMIARY PRZESŁANIA PAPIESKIEGO W UJĘCIU „RZECZPOSPOLITEJ” I „GAZETY WYBORCZEJ”

Ordynariusz Diecezji Karagandzkiej, Jan Paweł Lenga, na łamach „Rzeczpospolitej” postawił pytanie: „Co przyniosła Kazachstanowi wizyta Jana Pawła II?” W odpowiedzi przypomniał przesłanie Papieża dotyczące niewykorzystywania religii dla celów politycznych i poszukiwania pokojowych rozwiązań w napiętej sytuacji, w jakiej znalazł się świat po atakach terrorystycznych na Stany Zjednoczone³¹.

Jacek Moskwa przypomniał dyskusję, którą na łamach „Corriere della Sera” zainicjował pisarz Vittorio Messori o dialogu z islamem, do którego Jan Paweł II nawoływał w stolicy Kazachstanu, Astanie. Została przywołana wypowiedź na temat terroryzmu, który – zdaniem Papieża – jest sprzeczny z autentycznym islamem³². Korespondent „Rzeczpospolitej” z Astany, Piotr Kościański, zaakcentował stanowisko Biskupa Rzymu w kwestii powinności chrześcijan i wiernych innych religii względem wyzwań nowego tysiąclecia. Scharakteryzował – kore-

27 E. Maréchal, *Jan Paweł II błaga o pokój i dialog z islamem*, „Le Figaro” z dn. 24.09.2001 – za: „Forum” 2001, nr 41, s. 6.

28 Ibidem.

29 Ibidem. Szczególnie zaangażowanie kazachskich muzułmanów w uroczystości pielgrzymkowe, a także przychylne opinie prasy i telewizji podkreślił w komentarzu dla „Rzeczpospolitej” profesor Jan Zinkiewicz, prezes Związku Polaków Kazachstanu – vide: E.K. Czaczkowska, P. Kosiński, Jan Paweł II na pograniczu Europy i Azji, „Rzeczpospolita” z dn. 22 września 2001, s. A4.

30 M. Latosiewicz, op.cit., s. 239.

31 J.P. Lenga, *Jan Paweł II łączy Zachód i Wschód*, „Rzeczpospolita” z dn. 26 września 2001, s. A2.

32 J. Moskwa, *Czego papież nie mówi*, „Rzeczpospolita” z dn. 26 września 2001, s. A2.

spondującą z międzykulturowym przesłaniem Jana Pawła II – postawę prezydenta Kazachstanu, Nursultana Nazarbajewa, który na pożegnanie Papieża wyraził zapewnienie, że bezkonfliktowe współistnienie narodów i religii stanie się „narodową ideą”³³.

W korespondencji z Astany Marcina Wojciechowskiego przed wizytą Papieża w Kazachstanie, „Gazeta Wyborcza” zamieściła relacje na temat nastrojów i nastawienia do papieskiej wizyty przedstawicieli społeczności muzułmańskiej: „Na pytanie o Papieża mężczyźni modlący się w południe w jednym z astańskich meczetów uśmiechają się od ucha do ucha. – To wielki człowiek – mówi 20 -letni Maksud – od tylu lat wzywa ludzi, żeby się miłowali. Byłoby głupotą nie wysłuchać jego głosu. Wcale nie uważam przyjazdu Papieża za zagrożenie dla swojej wiary. Trzeba otwierać się na wszystko, co dobre. Maksudowi potakują koledzy. – Może Papież zdoła powstrzymać wojnę w Afganistanie? – zastanawia się Abdul Radar, Kazach z Iranu, który od kilku miesięcy uczy w astańskim meczecie islamu”³⁴.

Na łamach „Gazety Wyborczej” wyeksponowano przesłanie wystąpienia Jana Pawła II, które wygłosił 23 września po zakończeniu mszy w Astanie³⁵. Korespondent dziennika wskazał również międzykulturowy wymiar wystąpienia na spotkaniu z intelektualistami i politykami Kazachstanu 24 września 2001 roku w Astanie. Papież pochwalił wówczas kazachską otwartość i dialog oraz potwierdził szacunek Kościoła katolickiego wobec „prawdziwego islamu, który modli się i potrafi być solidarny z ludźmi w potrzebie”³⁶.

PODSUMOWANIE

W czasie podróży do Kazachstanu i Armenii w 2001 roku Jan Paweł II przekazał wyraziste przesłanie międzykulturowe, manifestując m.in. stanowisko względem zamachów terrorystycznych z 11 września owego roku. W oficjalnych wystąpieniach, z charakterystyczną dla Magisterium Pontificium 1978-2005 konsekwencją, propagował ideę dialogu międzykulturowego. W inwencji retorycznej posłużył się apelami o wspólnotowe traktowanie rodziny ludzkiej, służbę pokojowi w imię uniwersalnych wartości humanistycznych: solidarności, sprawiedliwości, rozwoju człowieczeństwa w postępie społecznym. Przywołane w ni-

33 P. Kościński, *Pożegnanie w Kazachstanie*, „Rzeczpospolita” z dn. 26 września 2001, s. A6.

34 M. Wojciechowski, *Przywieź nam pokój!*, „Gazeta Wyborcza” z dn. 21 września 2001, s. 12. W innym wydaniu GW scharakteryzowała stosunek kazachskich muzułmanów do Papieża i wizyty: „Jan Paweł II jest postacią dobrze znaną i cenioną, dwa lata temu mieszkańcy Kazachstanu uznali go za »osobowość XX wieku«. Pielgrzymka cieszy się wielkim zainteresowaniem, mułowie (nauczyciele prawa islamskiego) wręcz zachęcają swoich współwyznawców do udziału w mszy, która jest głównym punktem programu. Podkreślają, że msza jest świętym aktem, który będzie wielkim dobrem także dla muzułmanów”. – vide: J. Turnau, *Pielgrzymka Papieża*, „Gazeta Telewizyjna” [dodatek do „Gazety Wyborczej”] z dn. 21-27 września 2001, s. 23. Confer: M. Wojciechowski, *Muzułmanie idą na mszę!*, „Gazeta Wyborcza” z dn. 22-23 września 2001, s. 5.

35 Confer: *Papież w Kazachstanie: wołanie o pokój*, „Gazeta Wyborcza” z dn. 24 września 2001, s. 1; M. Wojciechowski, *Modlitwa o pokój*, „Gazeta Wyborcza” z dn. 24 września 2001, s. 14.

niejszym opracowaniu periodyki udokumentowały przekaz międzykulturowy w wymiarze dyplomatyczno-politycznym wizyty Jana Pawła II w Azji Środkowej oraz stanowisko Biskupa Rzymu 1978-2005 zachęcające do dialogu chrześcijaństwa z islamem w obliczu fundamentalizmu religijnego i terroryzmu.

SUMMARY

The article is a contribution to studies on intercultural communication of John Paul II. Research method used is a qualitative analysis of the media discourse connected with Pope's travel to Kazakhstan and Armenia in 2001. John Paul II's intercultural message reception among authors of media communicates has been analyzed. In the face of tragic consequences of religious fanaticism and terrorism Pope's message referred to a need of dialogue between Christianity and Islam. As research material press and internet publications that documented run and effects of the 95th foreign journey of Bishop of Rome have been used.

KEY WORDS: John Paul II, apostolic journey to Kazakhstan and Armenia, 95th pilgrimage of John Paul II, intercultural communication, intercultural dialogue, media discourse, qualitative analysis.